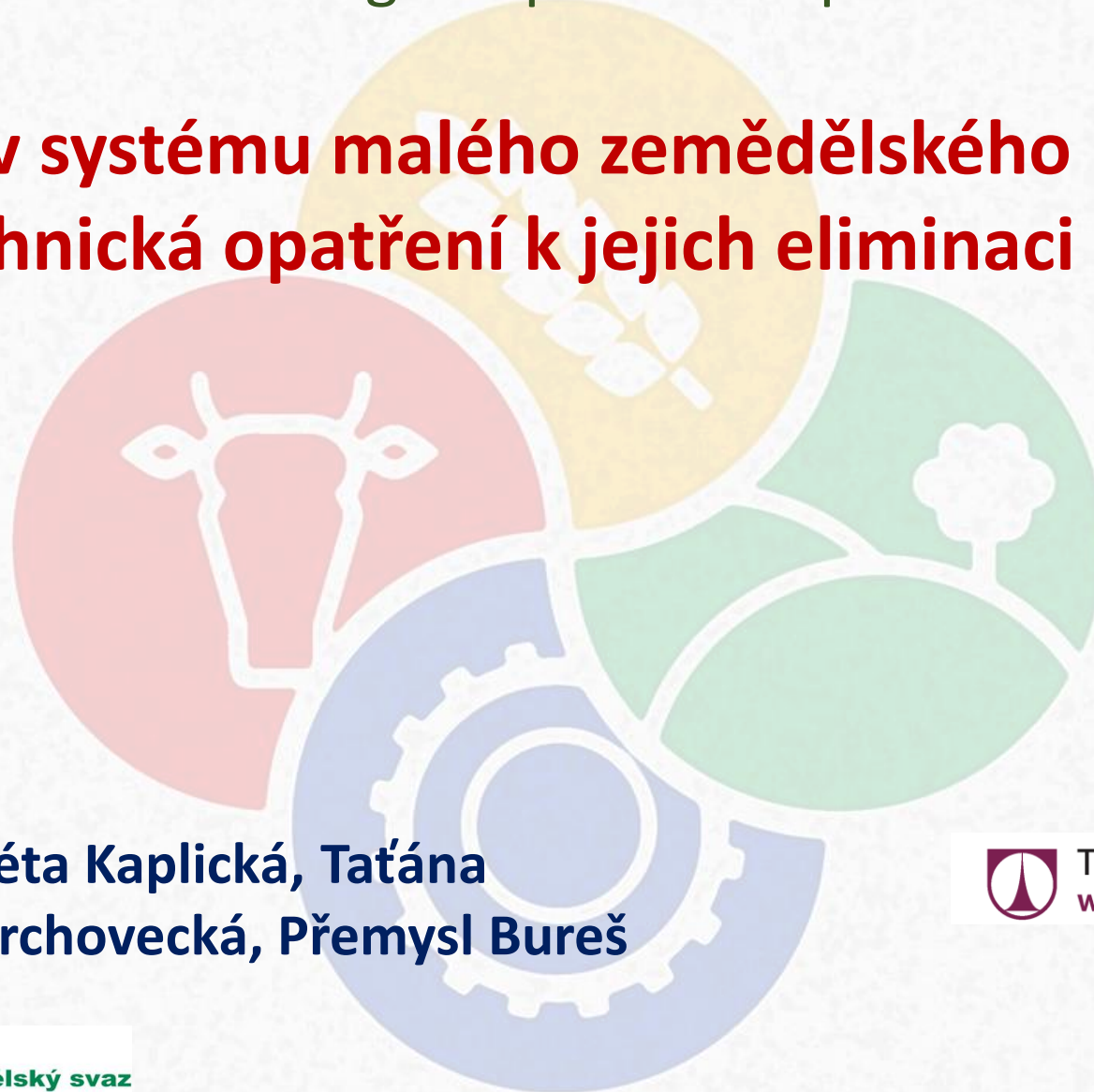

Česká technologická platforma pro zemědělství

Pesticidy v systému malého zemědělského povodí a biotechnická opatření k jejich eliminaci z vod

Antonín Zajíček, Markéta Kaplická, Taťána Halešová, Stanislava Vrchovecká, Přemysl Bureš

Výzkumný ústav meliorací
a ochrany půdy, v.v.i.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
www.tul.cz

AQUAGEN

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

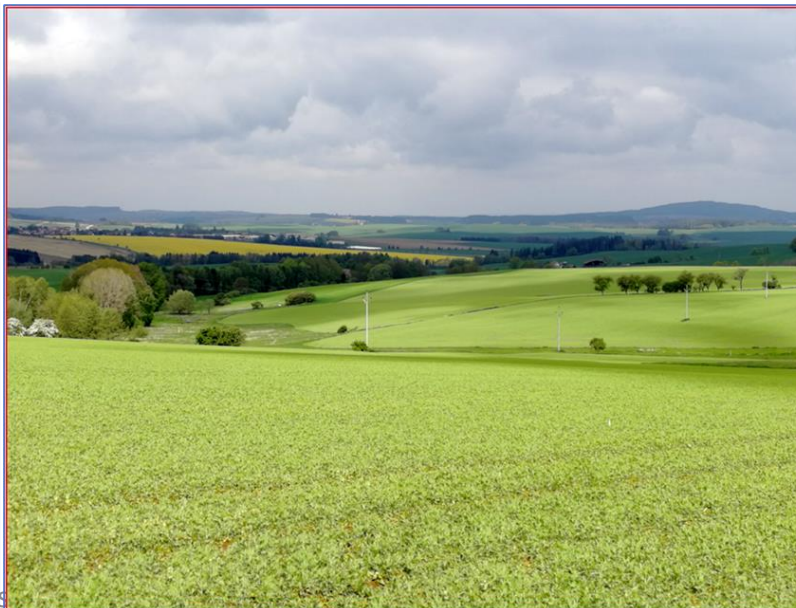

Zemědělský svaz
České republiky

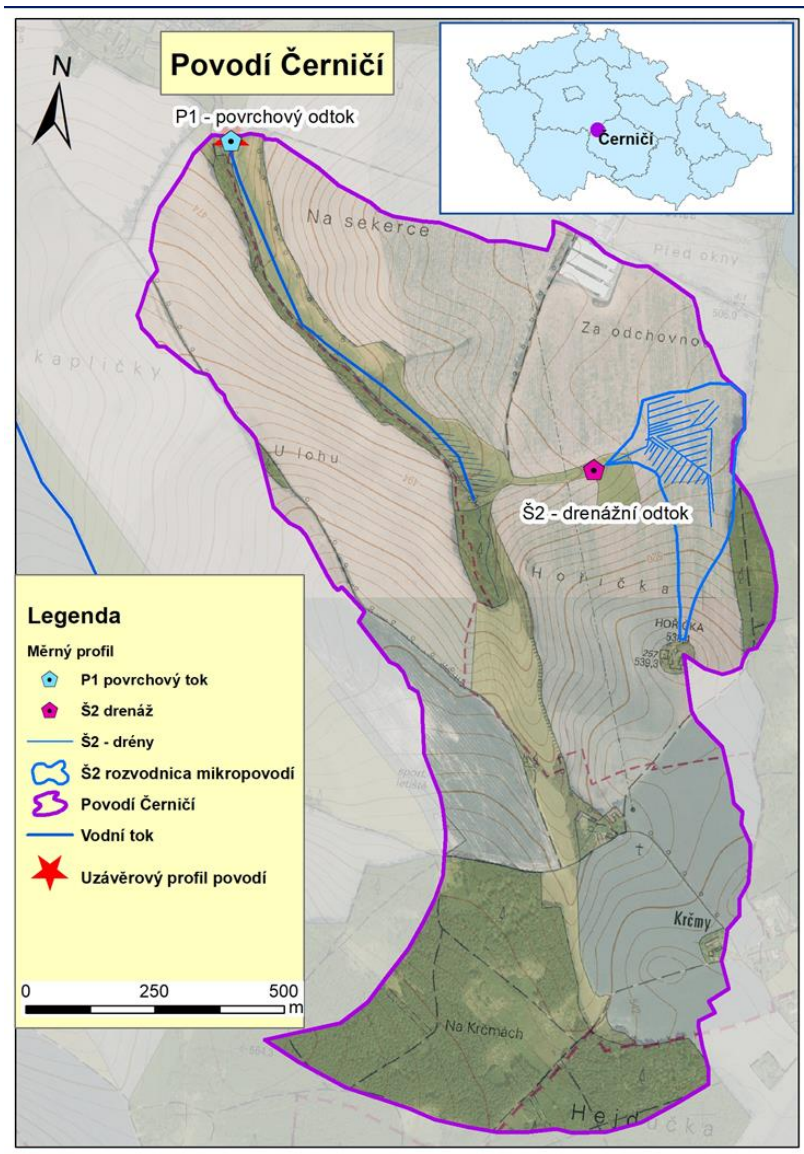
Činnost České technologické platformy pro zemědělství je finančně podporována Ministerstvem zemědělství ČR

Cíle příspěvku

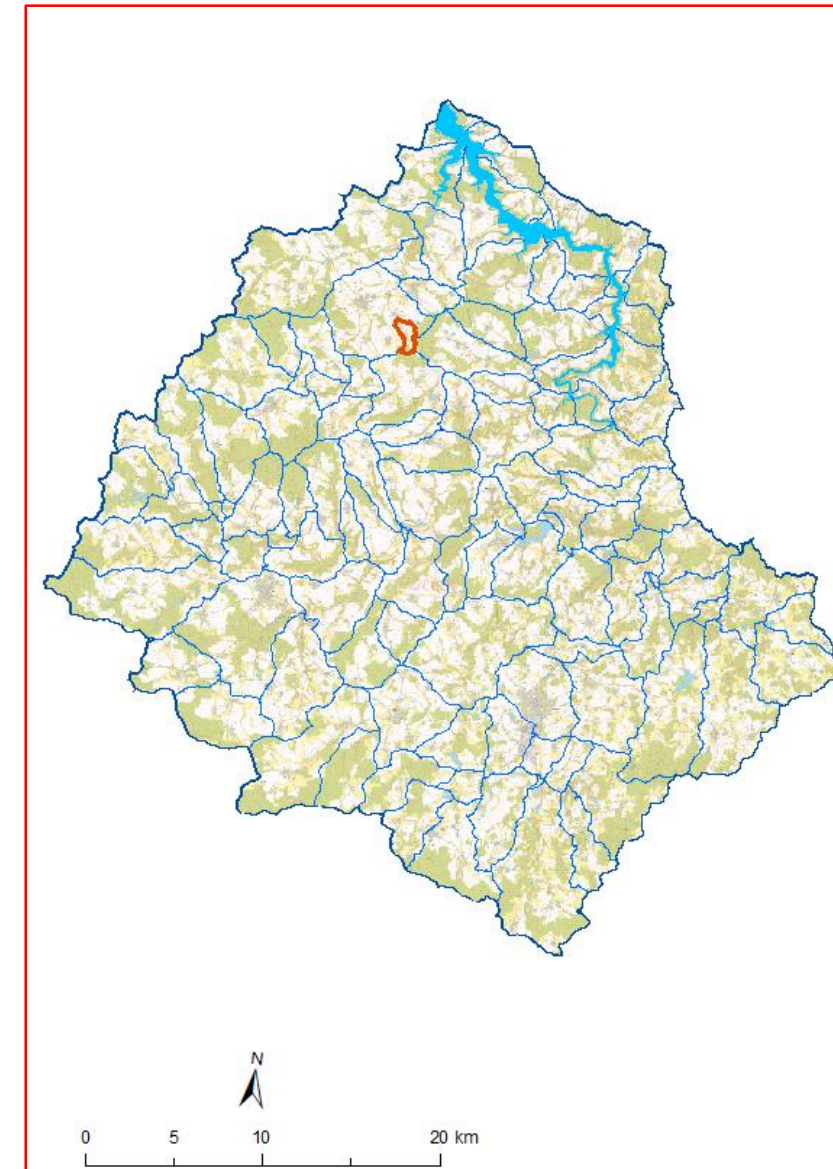
- na příkladu malého zemědělského povodí popsat výskyt a koncentrace pesticidů a jejich metabolitů v různých sledovaných maticích
- představit některá přírodě blízká opatření pro snížení koncentrací pesticidních látek ve vodách
- diskutovat některé problémy při implementaci malých biotechnických opatření

1. Výskyt pesticidů v malém zemědělském povodí

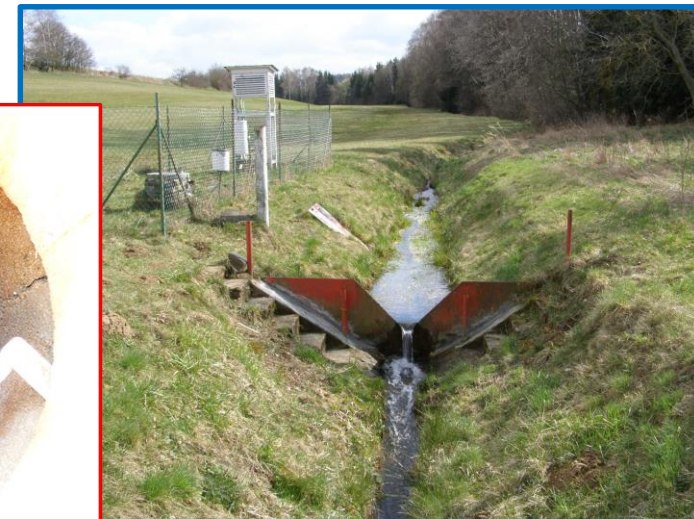
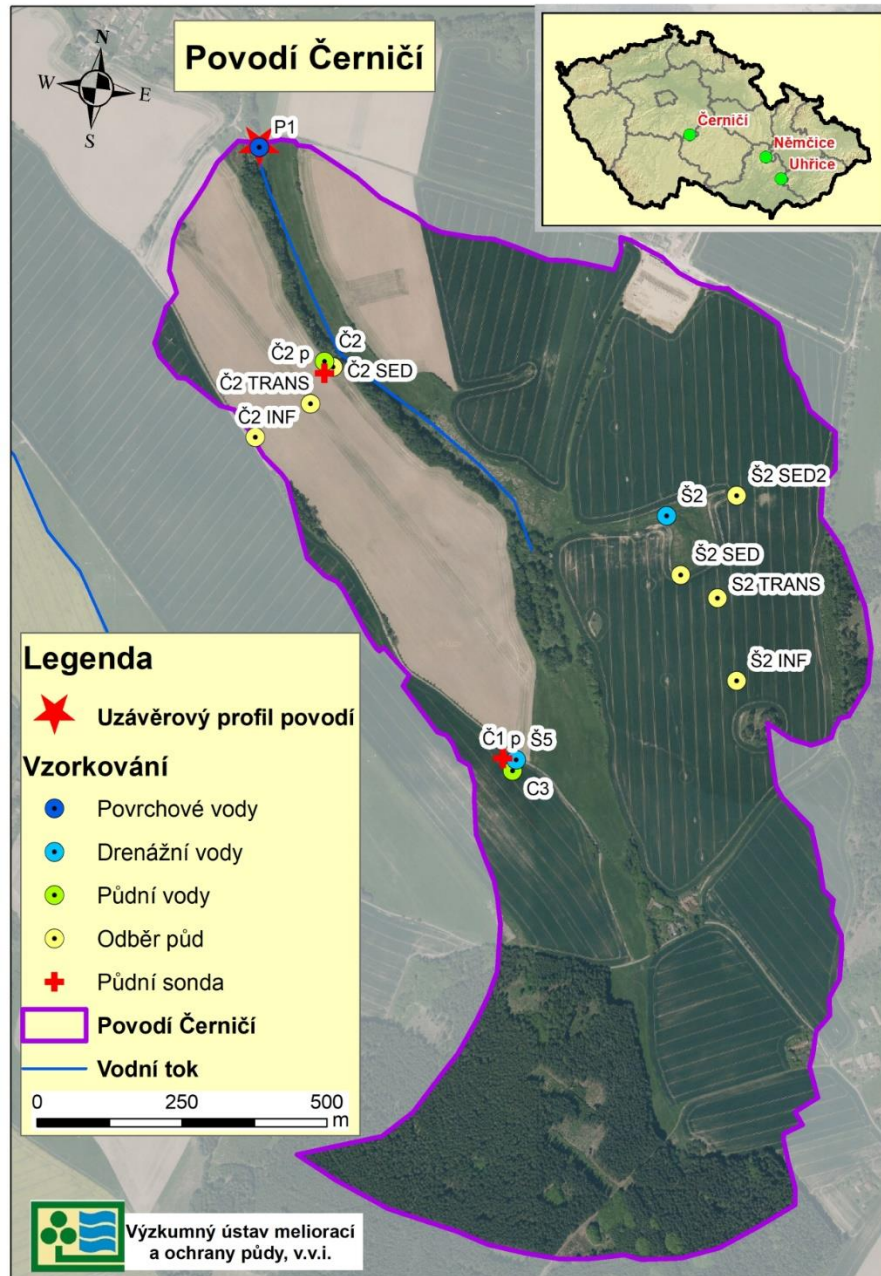
- Českomoravská vrchovina, poblíž městyse Čechtice
- povodí VN Švihov na Želivce
- plocha – 138 ha
- výška 462 -562 m n. m.
- podloží – krystalinikum, pukliny, prameny
- půdy – kambizemě, ve spodních partiích oglejené
- odvodnění ve svahu – 28 % plochy povodí
- povrchový tok ve formě HOZ
- intenzivní rostlinná výroba

System monitoringu

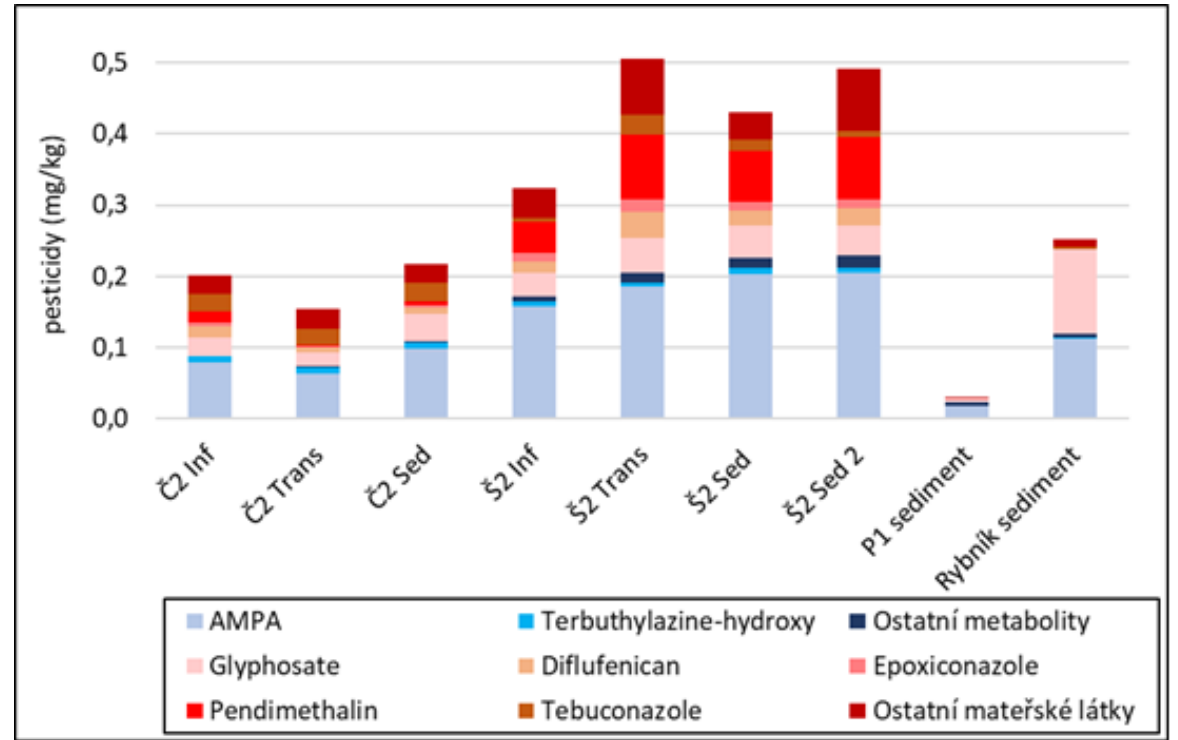
Sledované matrice 2019 – 2023

- půda a sedimenty (orničí, podporničí manuálně)
- půdní vody (lyzimetry, sukční kelímky)
- drenážní vody a povrchové vody (– kombinovaný monitoring – manuální odběry při běžných průtocích a kombinované v průběhu S-O epizod)

Pesticidy a jejich metabolity v půdách a v sedimentech

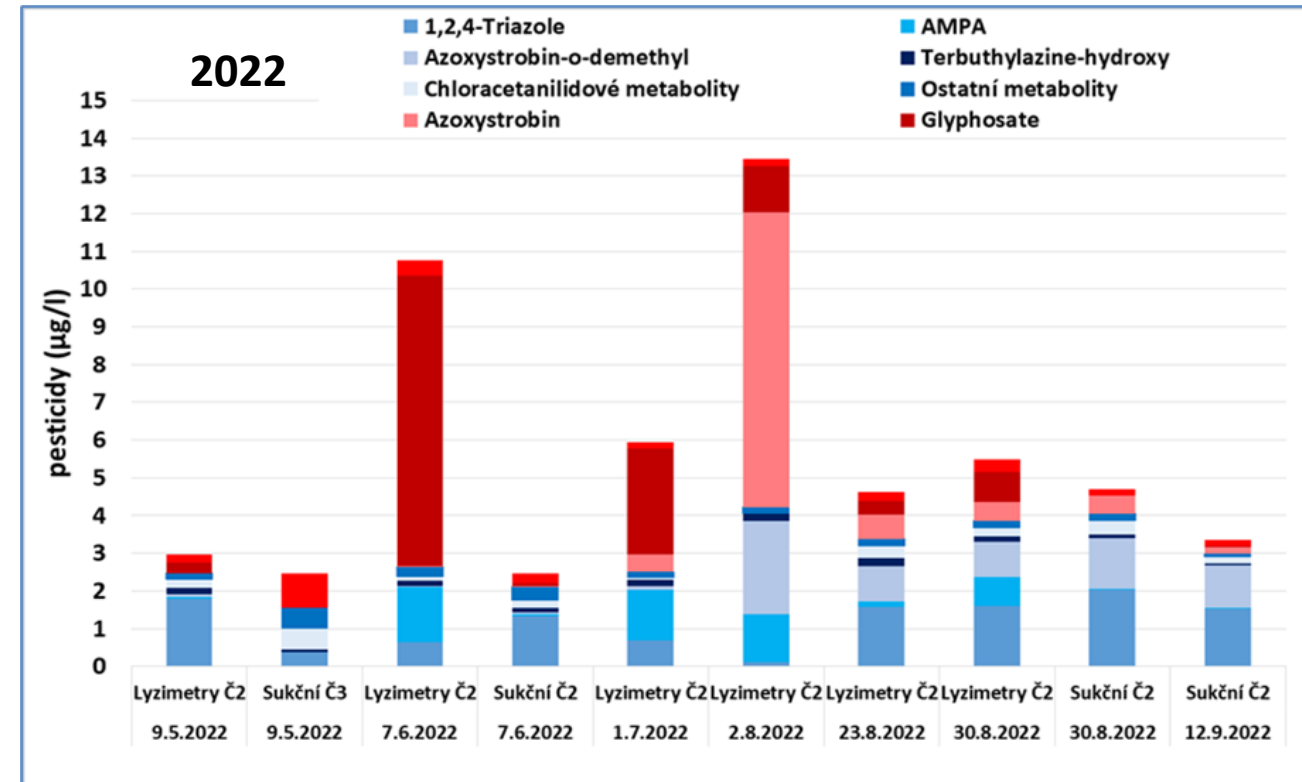
- souhrnné koncentrace **0,01 - 2,21 mg/kg** s průměrnou hodnotou **0,21 mg/kg**
- celkem detekováno **26 látek**
- typický častý výskyt mateřských látek
- dlouhodobě výrazně (přibližně trojnásobně) vyšší koncentrace v povrchové vrstvě půdy
- nízké koncentrace pesticidních látek v sedimentu povrchového toku (písčitý sediment)
- v rybničním sedimentu téměř výhradně glyfosát a jeho metabolit AMPA.

- typické látky v půdách: glyfosát, AMPA, diflufenican, pendimethalin
- časté též fungicidy tebuconazole a epoxiconazole
- nevyskytují se chloracetanilidy ani 1,2,4 triazol

Pesticidy a jejich metabolity v půdních vodách

- detekováno **101** pesticidních látek
- souhrnné koncentrace **2,97-13,45 $\mu\text{g/l}$** .
- vysoký podíl mateřských látek, celkem 65 pesticidů, včetně těch, nepocházejících z aktuální aplikace.
- **typické mateřské látky:**
tebuconazole (s nejvyšší koncentrací 7,35 $\mu\text{g/l}$), azoxystrobin (až 7,82 $\mu\text{g/l}$), thiamethoxam (až 3,99 $\mu\text{g/l}$) a s nižšími koncentracemi též boscalid, clothianidin a terbuthylazine. Glyfosát byl detekován v 58 % vzorků, jeho nejvyšší koncentrace však byla 7,72 $\mu\text{g/l}$.

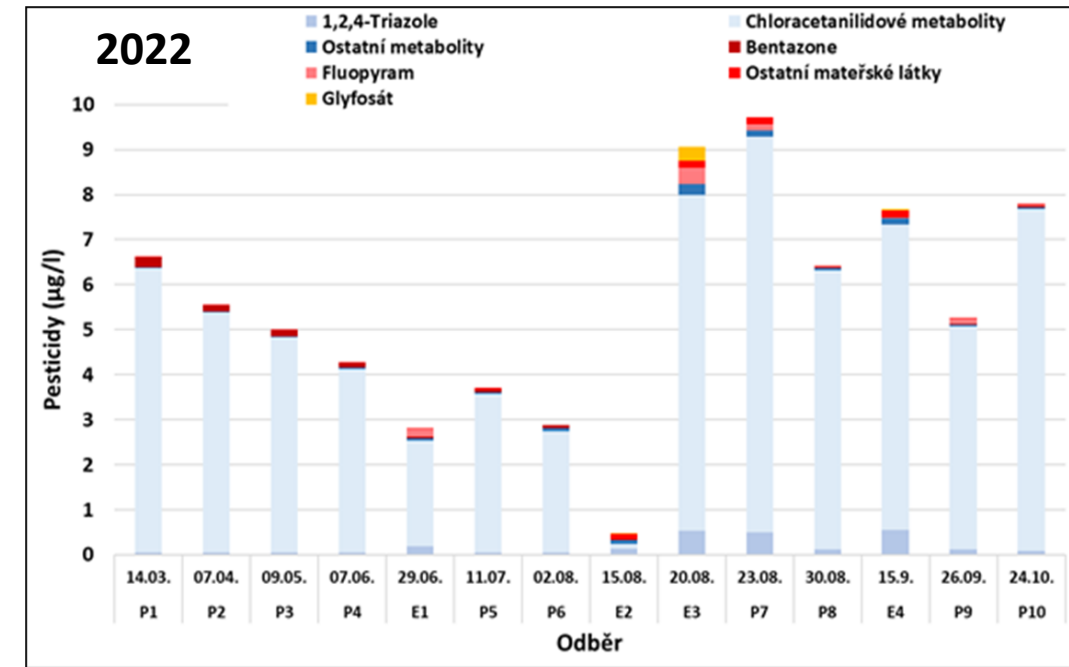
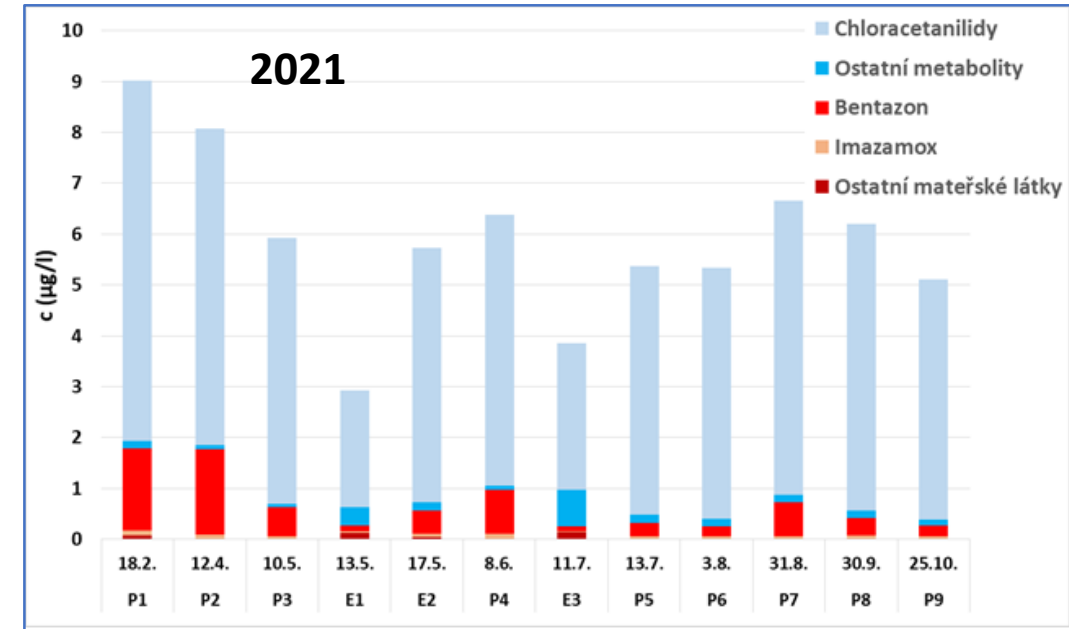

- **typické metabolity:** 1,2,4 triazole (až 2,04 $\mu\text{g/l}$), dále metabolity terbuthylazinu aalachlor ESA, AMPA
- méně četný byl výskyt dalších metabolitů chloracetanilidů

Pesticidy a jejich metabolity v drenážních vodách

odvodnění (ha)	subpovodí (ha)	využití	průměrný průtok (l/s)	specifický odtok (l/s/ha)	(m n.m.)
1,21	3,82	orná půda	0,256	0,067	515

- zjištěno **61 látek** s výraznou převahou metabolitů (90 -99 % mimo SOE)
- sumární koncentrace **0,90 – 30,82 µg/l** s průměrnou hodnotou **6,31 µg/l**
- složení látek a jejich koncentrace se liší dle hydrologické situace
- převažují metabolity (chloracetanilidy, 1,2,4 triazole, terbuthylazin)
- mateřské látky převážně v průběhu S-O epizod
- typické metabolity – chloracetanilidy, 1,2,4 triazole, metabolity terbuthylazinu
- typické mateřské látky - dle aktuální aplikace (výjimkou je bentazon)
- Pokud nastane SOE po aplikaci – glyfosát a AMPA

Koncentrace pesticidů v povrchovém odtoku – závěrový profil DVT

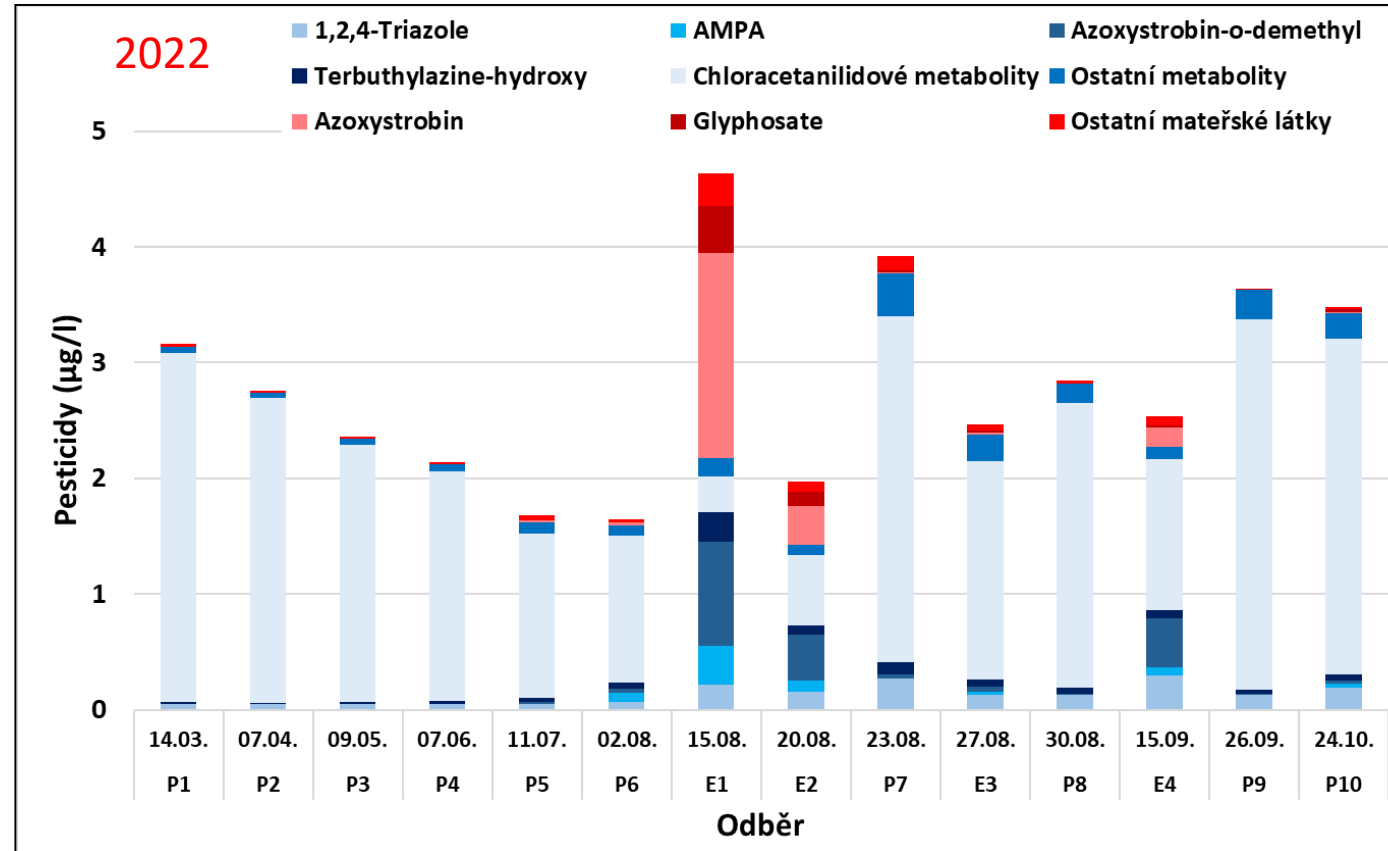

Průtok	Průměrný (l/s)	Maximum (l/s)	Průměrný specifický l/s/ha
2021	5,4	85	0,039
2020	3,7	86	0,027
2019	2,7	19	0,019

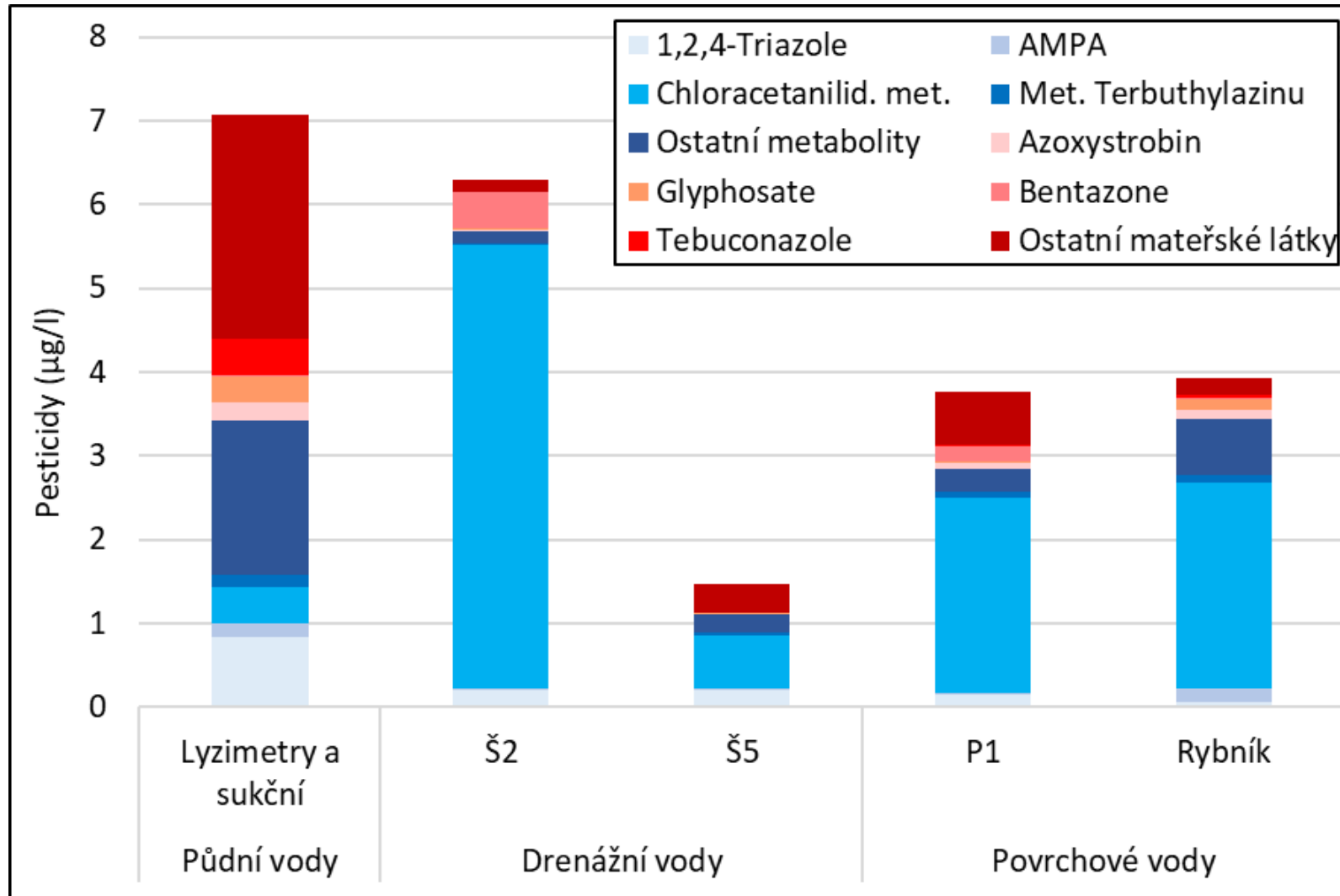
- Potok v podobě HOZ, odtok složen převážně z drenážního odtoku
- Obdobná dynamika pesticidních látek
- Více látek oproti jedné drenážní skupině

Koncentrace pesticidů a jejich metabolitů v povrchovém toku

- zjištěno celkem 95 látek, koncentrace **1,09 - 27,23 $\mu\text{g/l}$** , průměrně **3,27 $\mu\text{g/l}$**
- obdobné složení jako v drenážním odtoku s převahou metabolitů (průměrně **2,54 $\mu\text{g/l}$**)
- mateřské látky v období běžných průtoků v nízkých koncentracích (průměrně **0,04 $\mu\text{g/l}$**), v průběhu epizod byla tato hodnota **1,17 $\mu\text{g/l}$** .
- typické metabolity – chloracetanilidy, 1,2,4 triazole

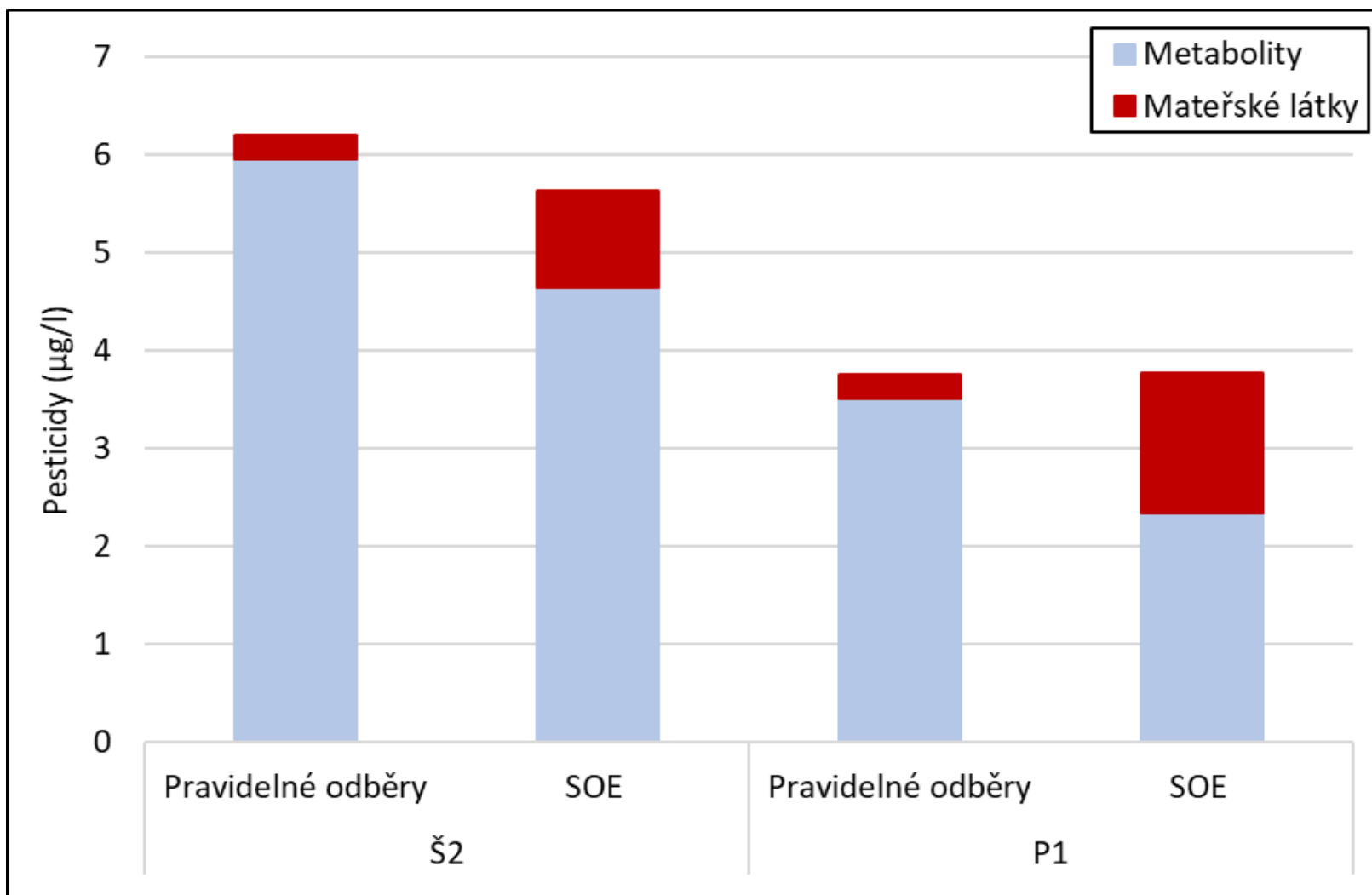

Koncentrace pesticidních látek v různých typech sledovaných vod

Průměrné koncentrace pesticidů v půdních, drenážních a povrchových vodách

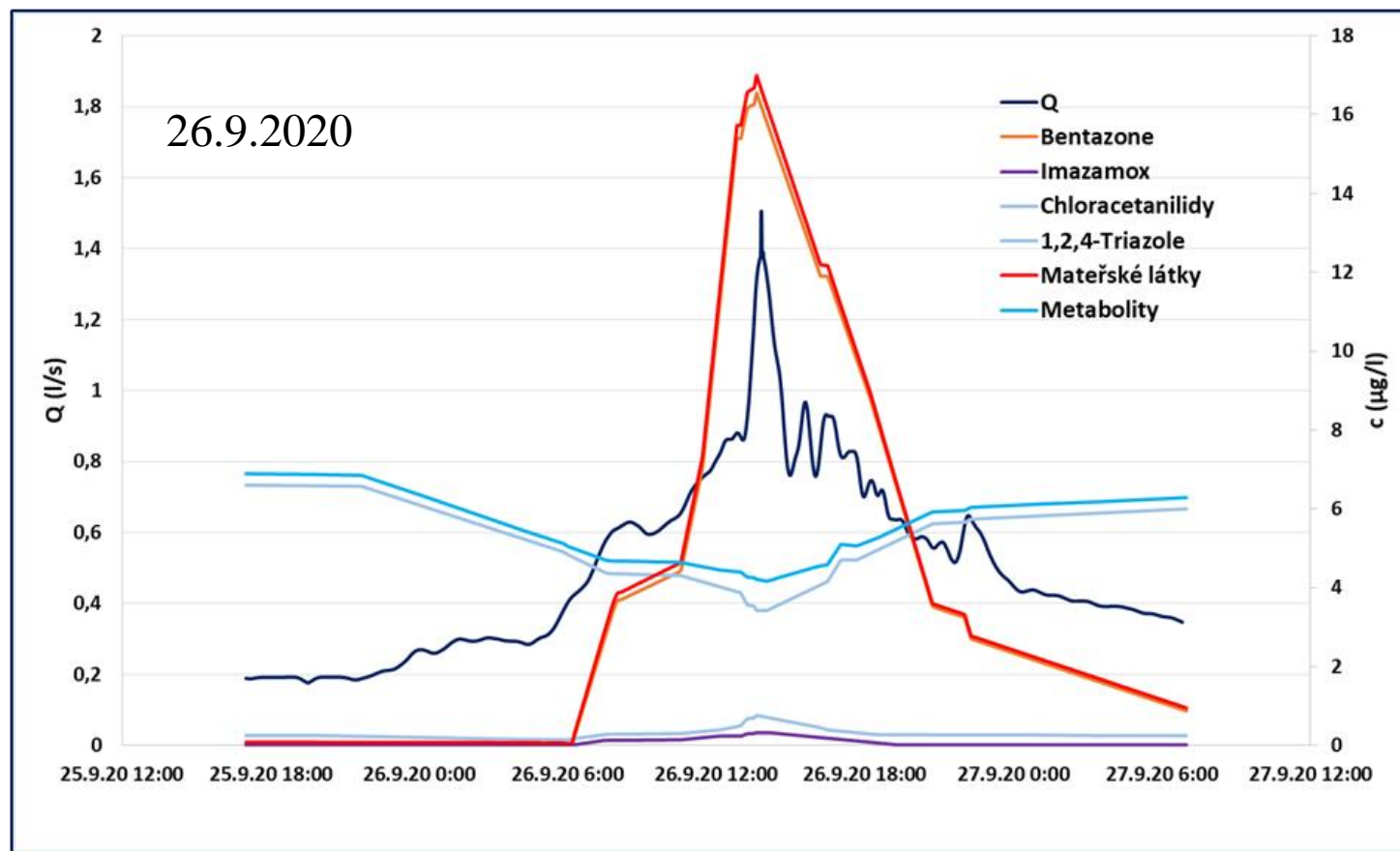
Koncentrace pesticidních látek v období běžných průtoků a v období srážko-odtokových epizod

Průměrné koncentrace pesticidů v drenážních (Š2) a povrchových (P1) vodách v průběhu běžného odtoku a srážko-odtokových epizod

Koncentrace pesticidních látek – ukázka SOE

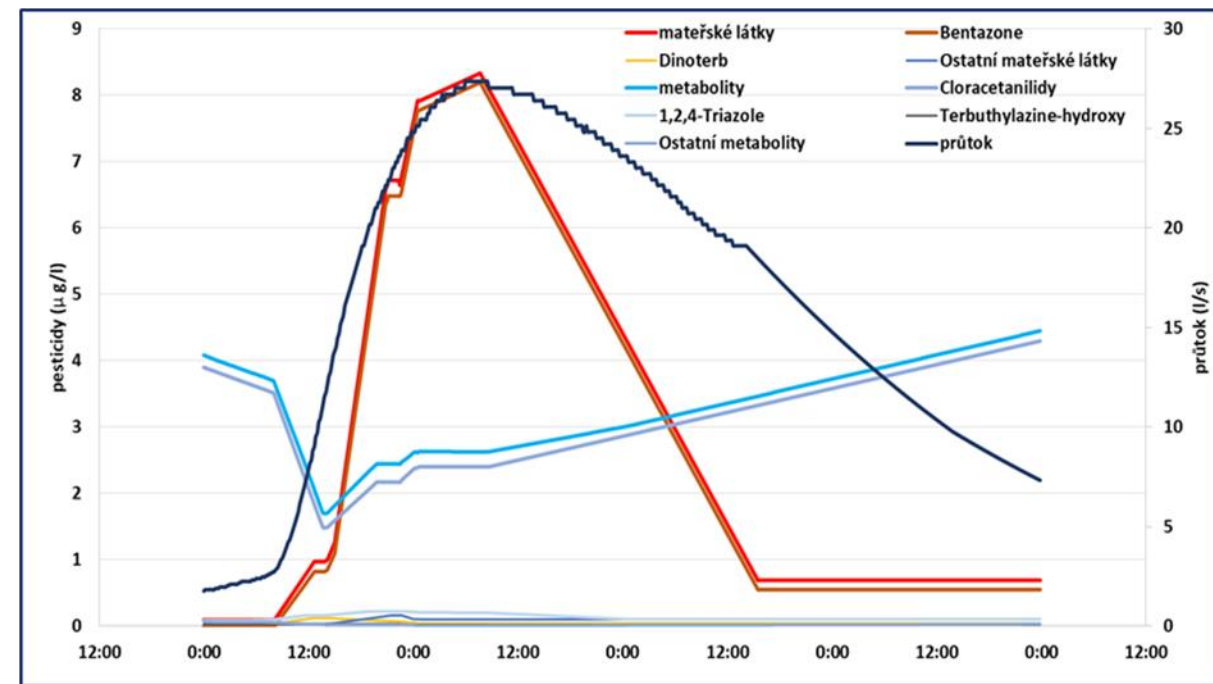
- zvýšení drenážního průtoku z 0,2 l/s na 1,5 l/s
- změna teploty drenážní vody- přítomnost vody z příčinné srážky
- koncentrace bentazonu až 15,4 µg/l, po kulminaci průtoku následoval rychlý pokles jeho koncentrací

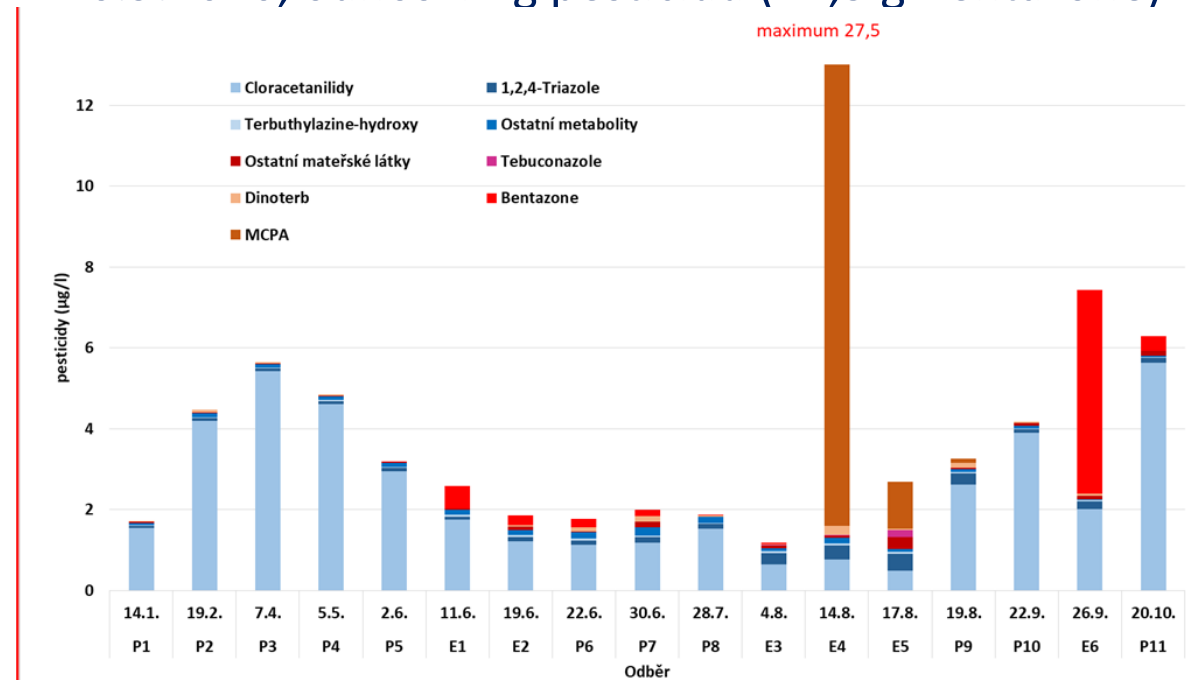
- typické naředění koncentrací metabolitů chloracetanilidů
- odnos celkem 5,0 g pesticidních látek
- z tohoto množství bylo 3,4 g mateřských látek - 3,3 g bentazonu
- odnos metabolitů 1,6 g, převážně metabolitů chloracetanilidových herbicidů (1,47 g) a 1,2,4-triazol (0,14 g)

Mateřské látky v povrchovém toku:

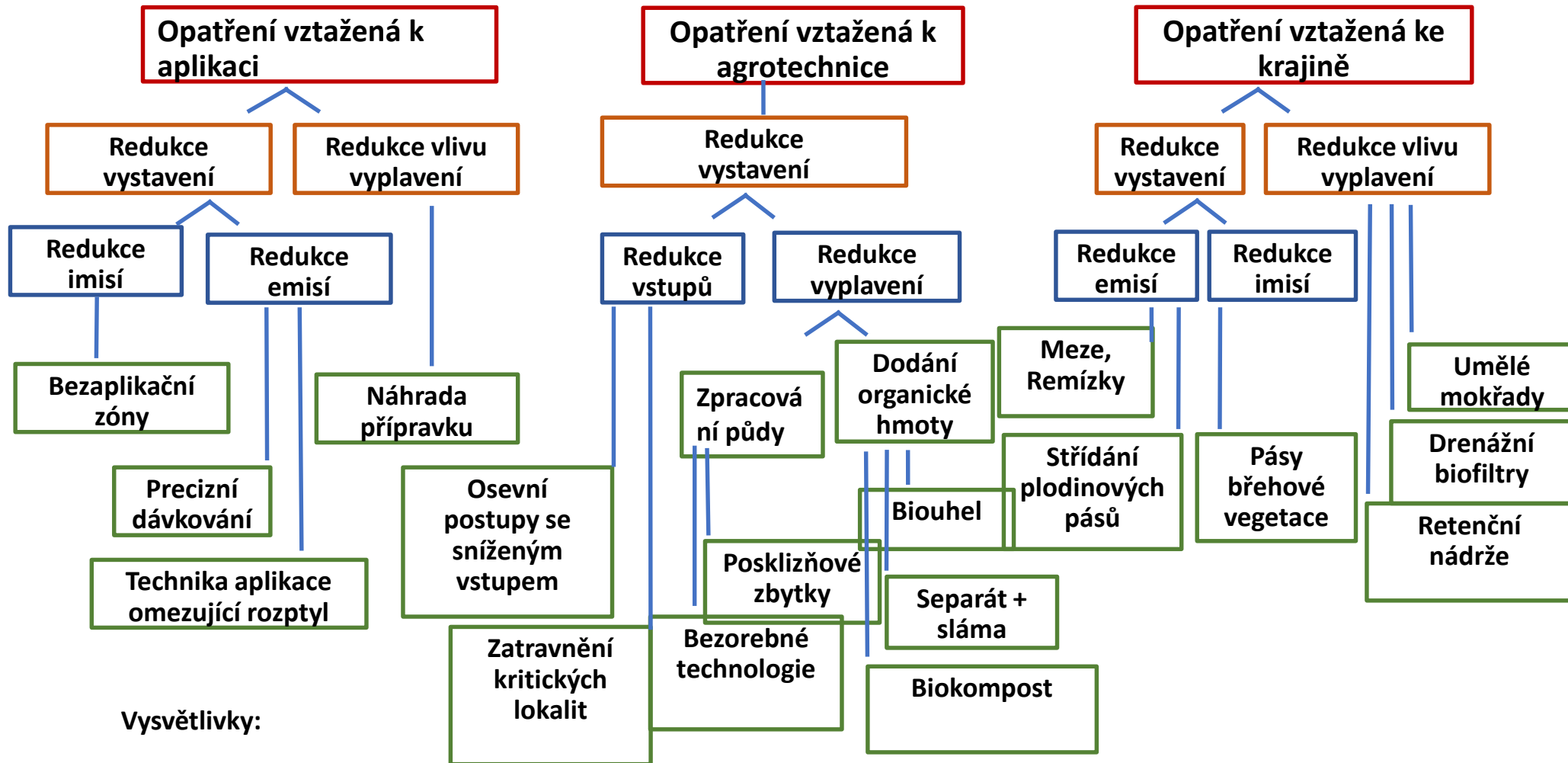
- látky s vysokými koncentracemi v průběhu epizod - MCPA (max 25,60 $\mu\text{g/l}$), mesotrion (max 2,25 $\mu\text{g/l}$), foramsulfuron (max 0,67 $\mu\text{g/l}$) a glyfosát (max 0,52 $\mu\text{g/l}$).
- látky pravidelně nalézané v nízkých koncentracích s růstem v průběhu epizod - bentazone (až 7,77 $\mu\text{g/l}$), azoxystrobin (až 2,40 $\mu\text{g/l}$) a tebuconazole (až 0,41 $\mu\text{g/l}$).
- látky dlouhodobě přítomné s velmi nízkou koncentrací - (fluazifop, imazamox a chlorsulfuron)

26.9.2020, odnos 41 g pesticidů (22,5 g Bentazone)

2. Opatření ke snížení zátěže vod pesticidy

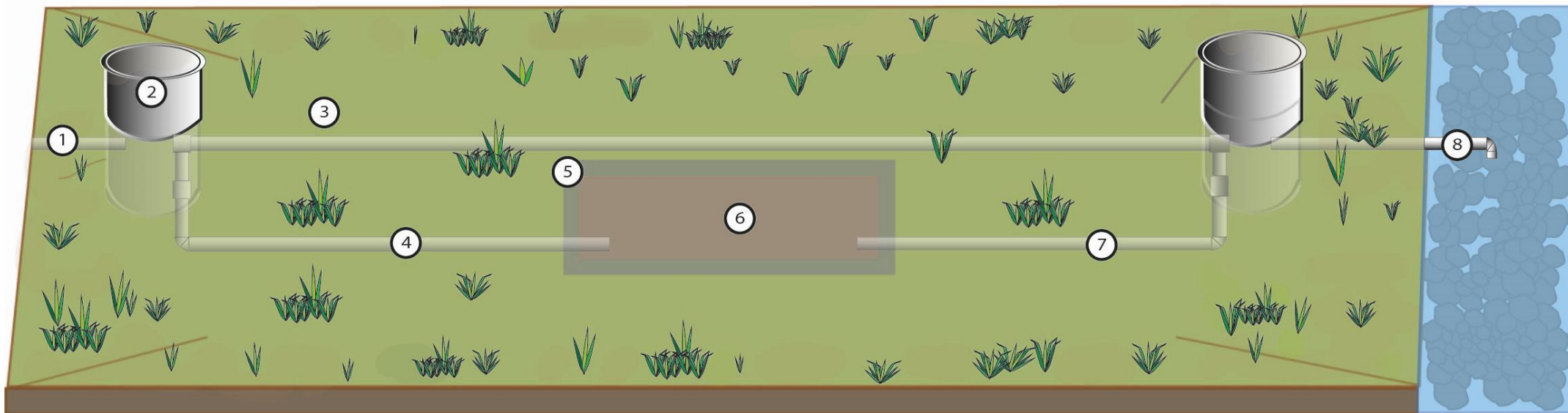

Vysvětlivky:

- Princip opatření
- Cíl opatření
- Vliv opatření
- Příklad opatření

Vhodná opatření na stavbách zemědělského odvodnění a v jejich návaznosti

Drenážní bioreaktor/biofiltr

1 Přítok drenážní vody

2 Šachtice s rozdělovacím objektem

3 Bypass vyšších vod

4 Nátok vody do bioreaktoru

5 Lože bioreaktoru

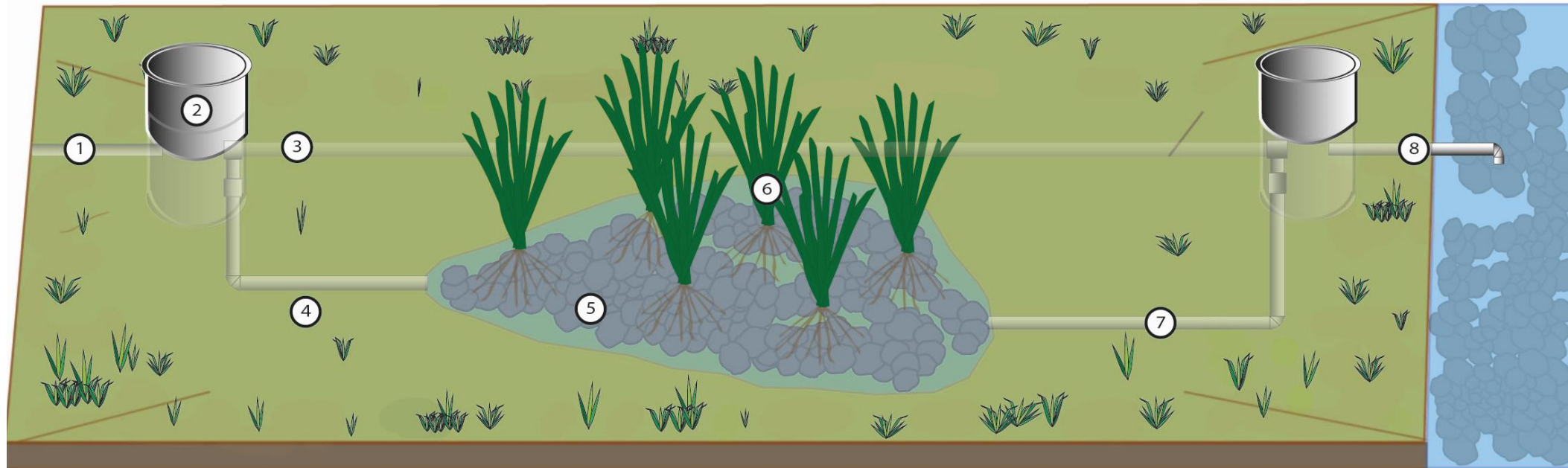
6 Náplň bioreaktoru

7 Odtok přečištěné vody

8 Odtok do recipientu

Vhodná opatření na stavbách zemědělského odvodnění a v jejich návaznosti

Kořenová čistírna

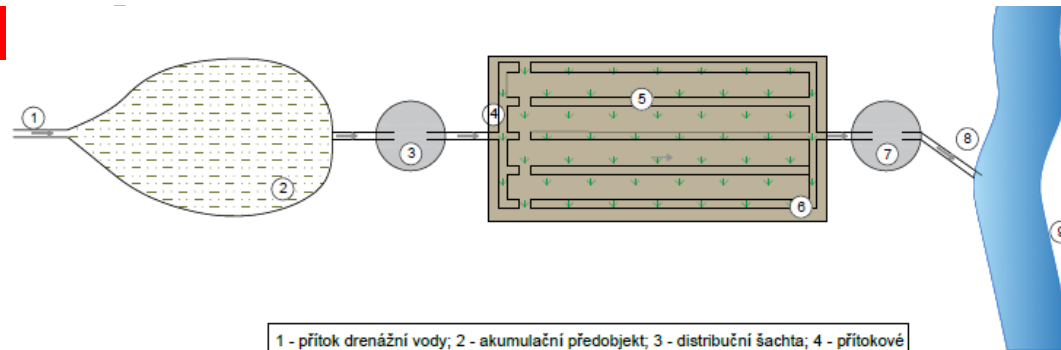

1 Přítok drenážní vody
2 Šachtice s rozdělovacím objektem
3 Bypass vyšších vod
4 Nátok vody do čistírny

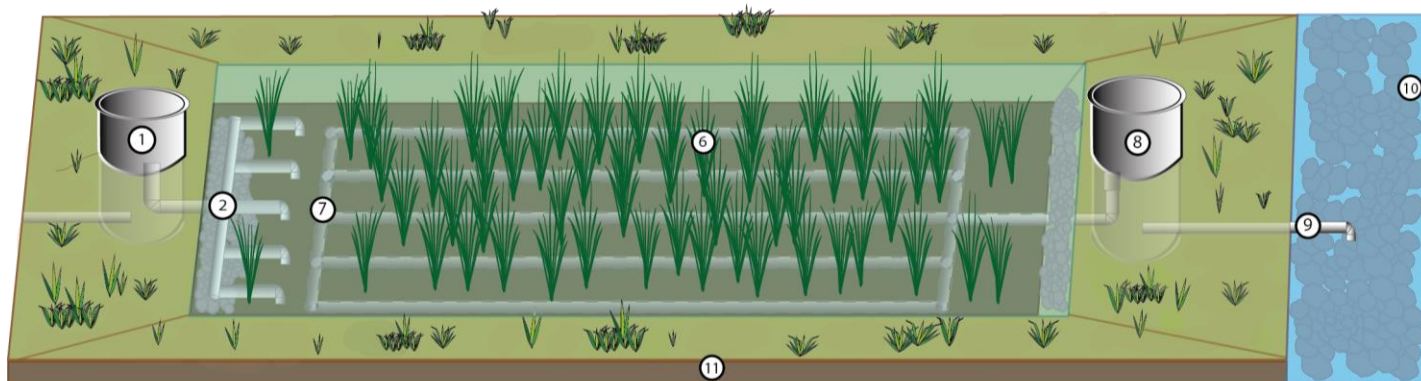
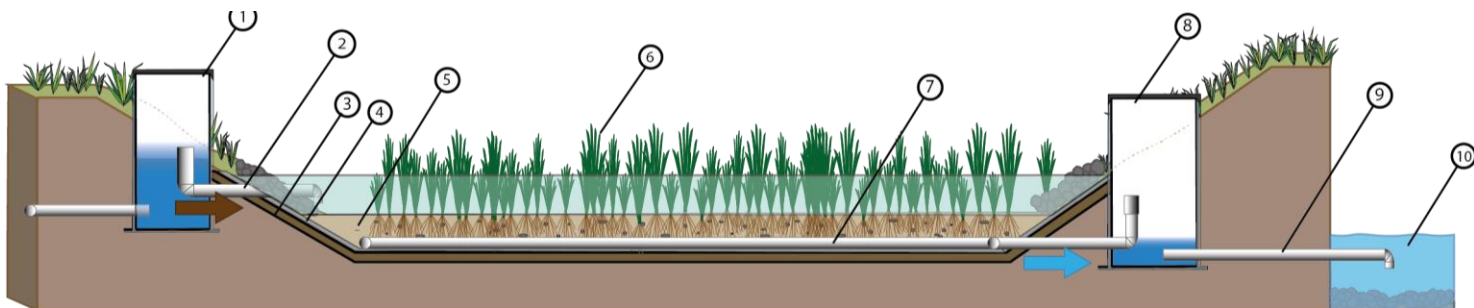
5 Hrubé kamenivo
6 Mokřadní vegetace
7 Odtok přečištěné vody
8 Odtok do recipientu

Vhodná opatření na stavbách zeměděl odvodnění a v jejich návaznosti

Umělý mokřad

1 - přítok drenážní vody; 2 - akumulační předobjekt; 3 - distribuční šachta; 4 - přítokové potrubí; 5 - drenážní/distribuční potrubí; 6 - objekt mokřadu; 7 - manipulační šachtice; 8 - odtokové potrubí; 9 - recipient

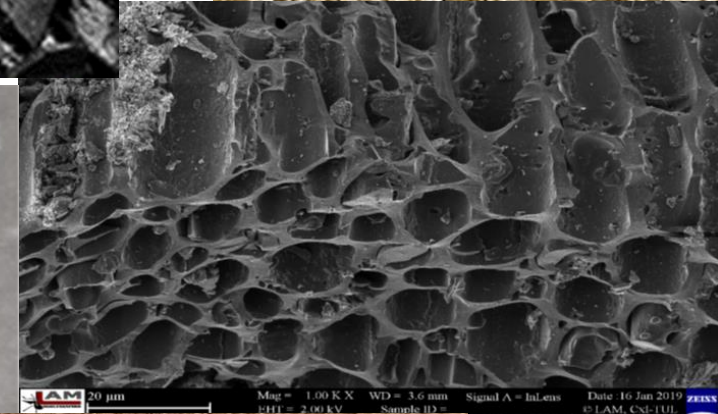
1 – distribuční šachta; 2 – přítokové potrubí; 3 – geotextilie; 4 – fólie; 5 – substrát; 6 – mokřadní vegetace; 7 – drenážní / distribuční potrubí; 8 – manipulační šachtice; 9 – odtokové potrubí; 10 – recipient; 11 – okolí mokřadu chráněno zemním valem či průlehem

Substráty

Zamýšlené/testované

- Biouhel
- Bílá rašelina
- Štěpka
- Vermikulit
- Lignit
- Polymerní nanovláknna
- Jemný štěrč
- Rostliny

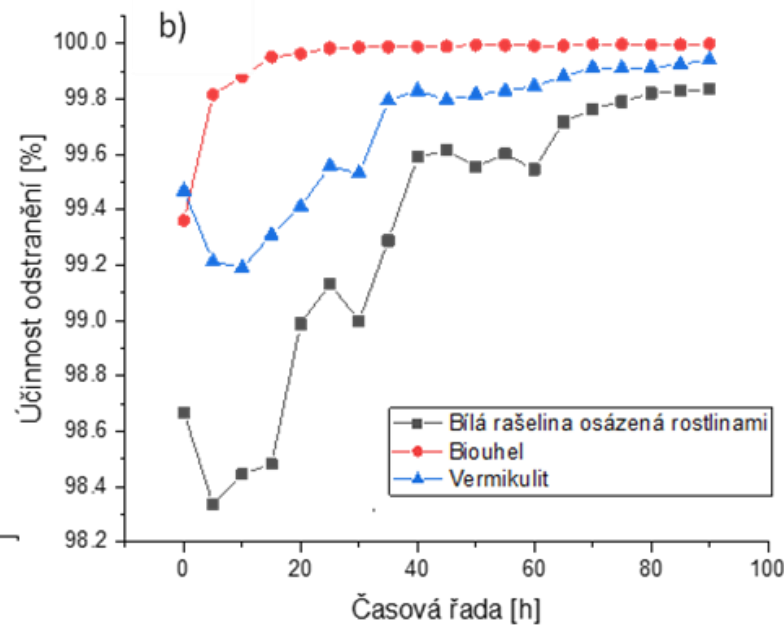
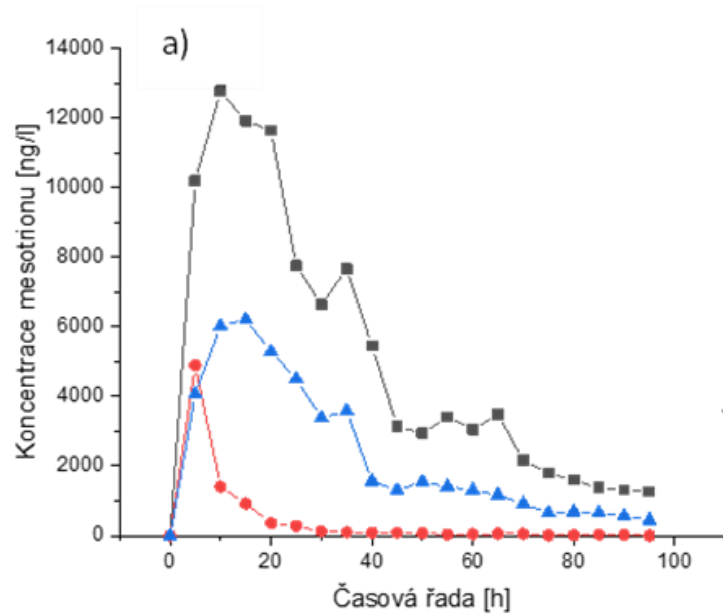

Testování substrátů

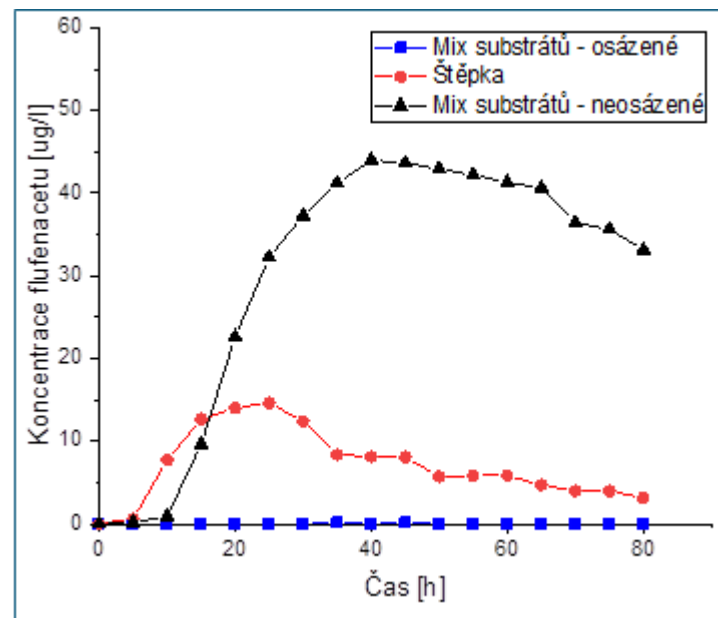
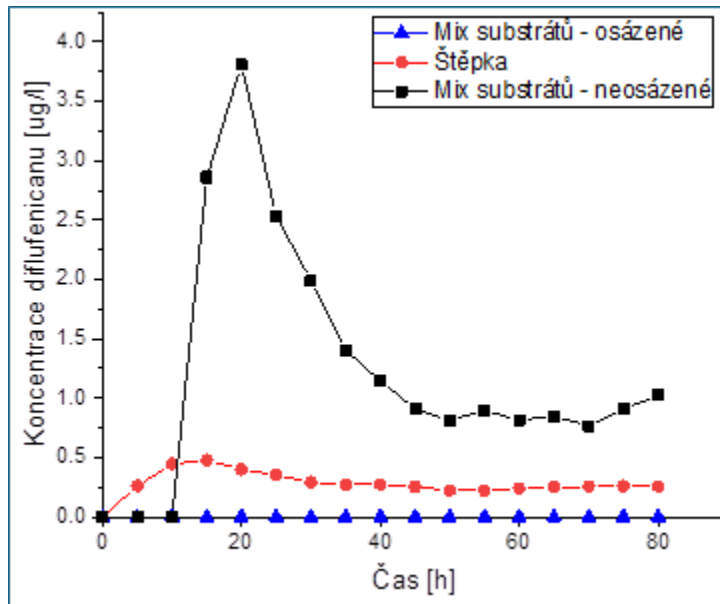

Výsledky testování

Expoziční testy ukazují, že nejvíce vhodným sorbentem pro tyto látky je sorbent tvořený biocharem, vermikulitem a štěpkou v poměru 1:1:1 společně s přítomností olší.

Průběh expozičního testu pro mesotrion

Průběh expozičního testu pro diflufenican

Průběh expozičního testu pro flufenacet

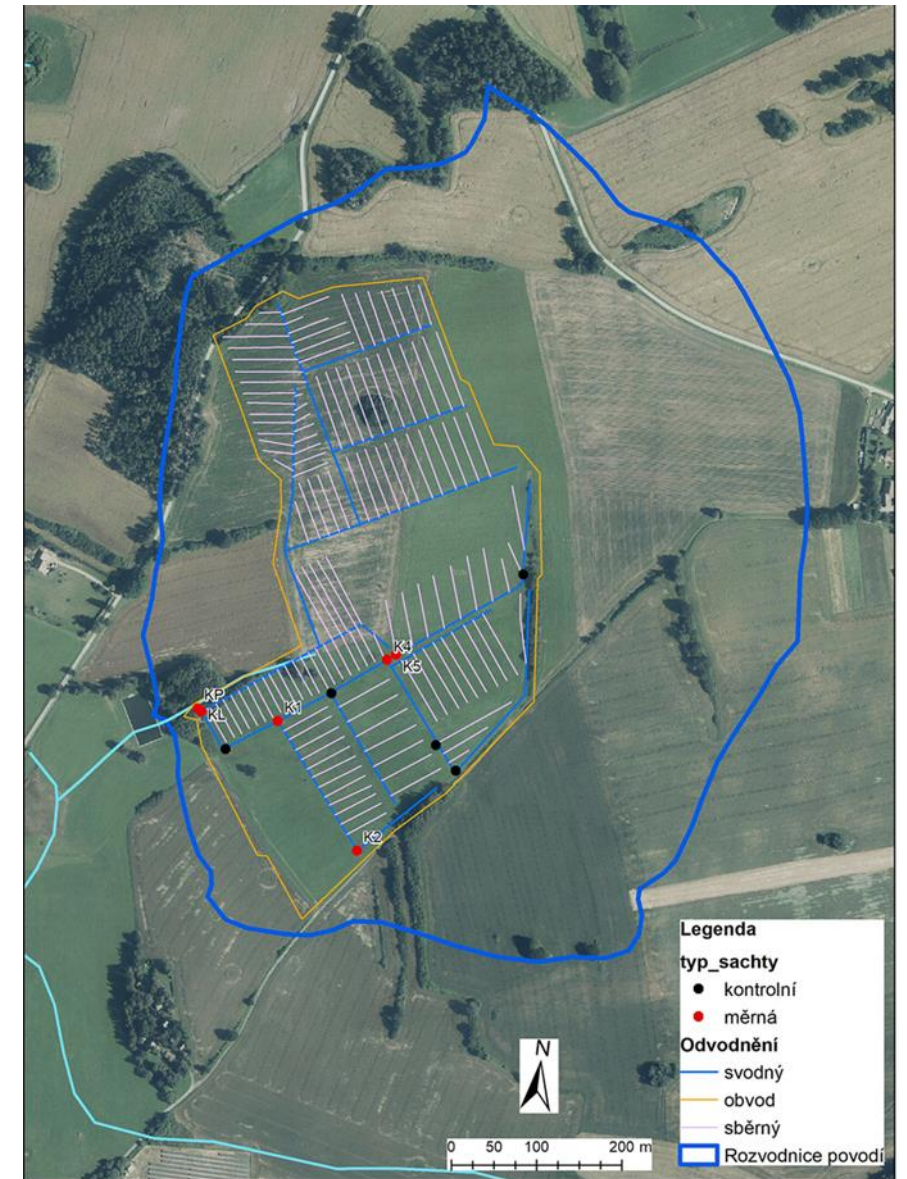
Realizace biofiltrů - pokusná lokalita Dehtáře

k.ú. Dehtáře
Cca 8 km od Pelhřimova
Pokusná lokalita VÚMOP

lokality	drenážní skupina	odvodnění (ha)	subpovodí (ha)	druh pozemku (hnojení)	průměrný průtok (l/s)	specifický odtok (l/s/ha)	nadm. v. (m n.m.)
Dehtáře	KL	6,51	29,6	TTP (K)	0,219	0,007	550
Dehtáře	KP	9,51	28,3	orná půda (M, K)	1,265	0,044	550

Vhodná lokalita pro realizaci drenážních biofiltrů

Příklad realizace – uzavřený systém

Realizace otevřeného systému

Příklad realizace – otevřený systém

Příklad realizace – otevřený systém

3. Možnosti implementace opatření?

Povodí Vltavy, státní podnik: Studie proveditelnosti 1037 opatření v povodí VN Švihov

- 1 037 opatření zpracovaných do podoby listů opatření typu A
- 681 opatření protierozních (mez, zatravněný pás, zatravněná údolnice, průleh....)
- 255 opatření snižujících znečištění z podpovrchových zdrojů (na drenáži – biofiltry, tůň, regulace....),
- 68 opatření kombinovaných (mokřady..)
- 33 opatření doprovodných (vegetace...)
- Všechna opatření jsou dostupná zde:

<https://studiepv1.vumop.cz//project/map.php>

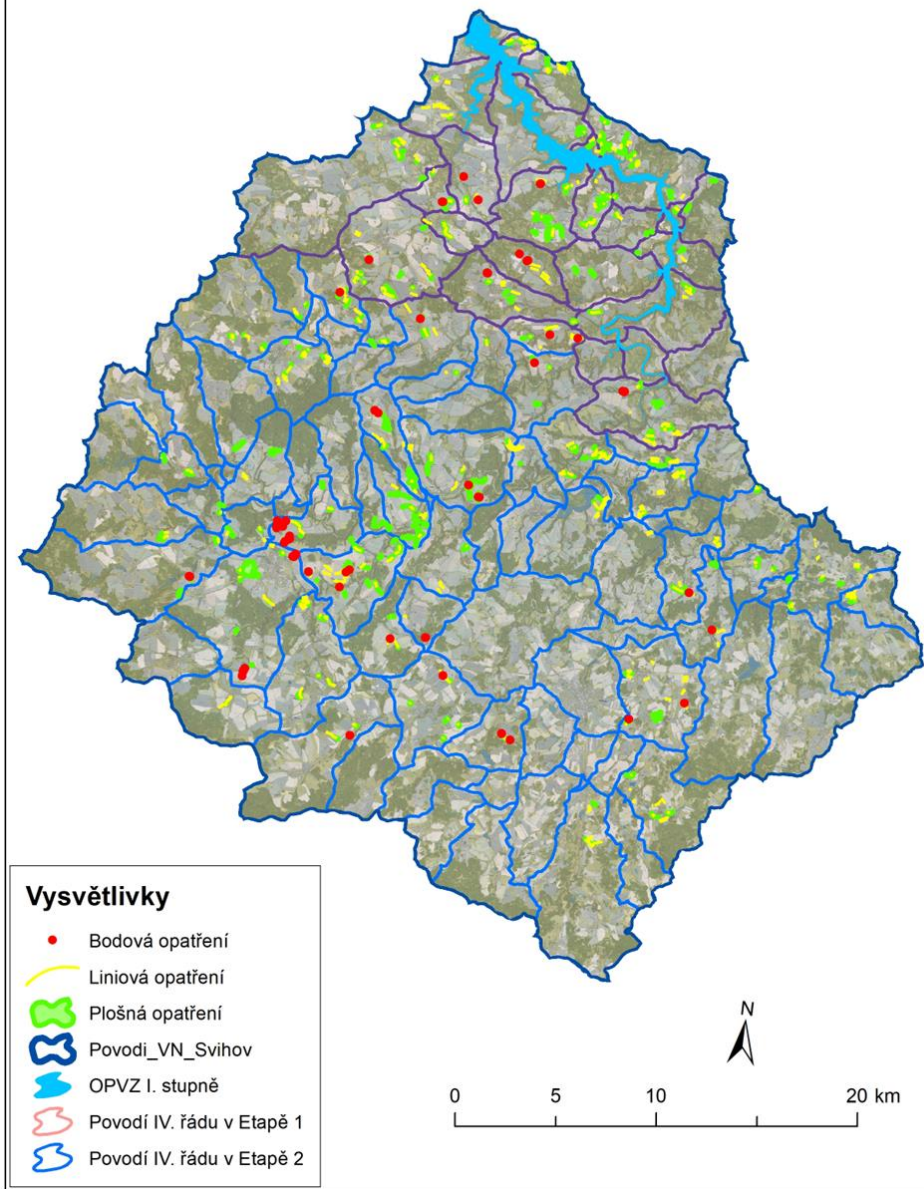
Název opatření	Počet opatření	Hlavní účinek
Regulace odtoku z pramenních jímek	2	Na drenáži
Protierozní mez	182	Protierozní
Zatravněný pás	113	Protierozní
Protierozní sedimentační nádrž	91	Protierozní
Zatravnění údolnice	78	Protierozní
Svodný průleh	55	Protierozní
Odváděcí průleh	48	Protierozní
Převody drenážních vod na úrovni POZ	46	Na drenáži
Mokřad v dolní části OS (či v jeho návaznosti)	46	Kombinované
Odkrytí drénu a jeho úplné odstranění	40	Na drenáži
Tůň dotovaná drenážní vodou nebo tůň na drenážní výusti	40	Na drenáži
Suchá nádrž	39	Protierozní
Odkrytí zatrubněných HOZ	36	Na drenáži
Liniová zeleň	33	Doprovodné
Svodný odvodňovací příkop	32	Protierozní
Retenční průleh	31	Protierozní
Rozdělovací objekt	29	Na drenáži
Objekt na drenáži typu kořenové čistírny	22	Na drenáži
Revitalizace vodního toku	18	Kombinované
Zasakovací drén	13	Na drenáži
Biofiltr v návaznosti na drenážní systém	9	Na drenáži
Lokální eliminace drénu (části drénu) - zaslepení	6	Na drenáži
Šachtice s bezpečnostním odtokem	6	Na drenáži
Záchytný - odváděcí příkop	6	Protierozní
Zatravnění infiltrační oblasti s návazností na odvodnění	4	Kombinované
Ochranná hrázka	3	Protierozní
Polní cesta s protierozní funkcí	3	Protierozní
Regulace na úrovni POZ	3	Na drenáži
Plošné odstranění POZ	2	Na drenáži
Plošné regulace na úrovni POZ	1	Na drenáži
Celkem	1037	

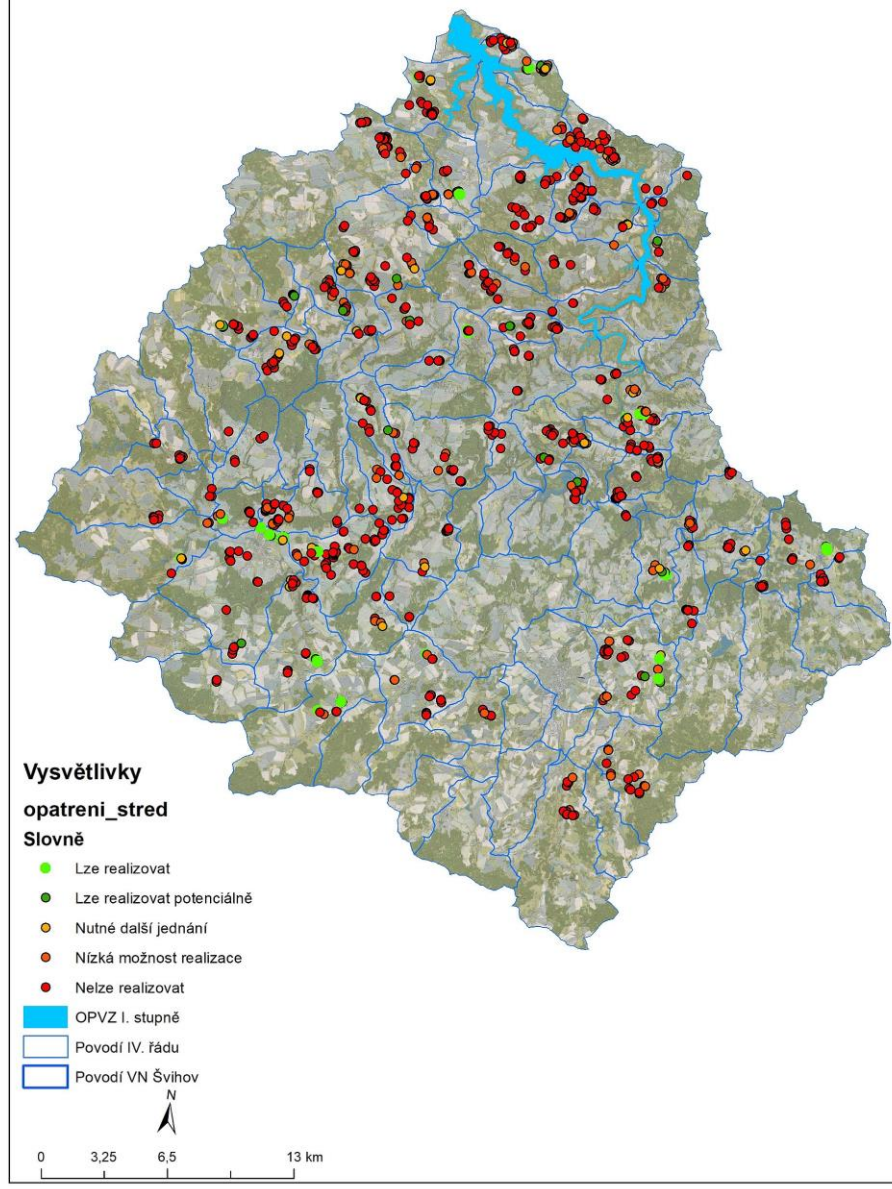
Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i.

Přehled opatření hodnocených v rámci Studie proveditelnosti

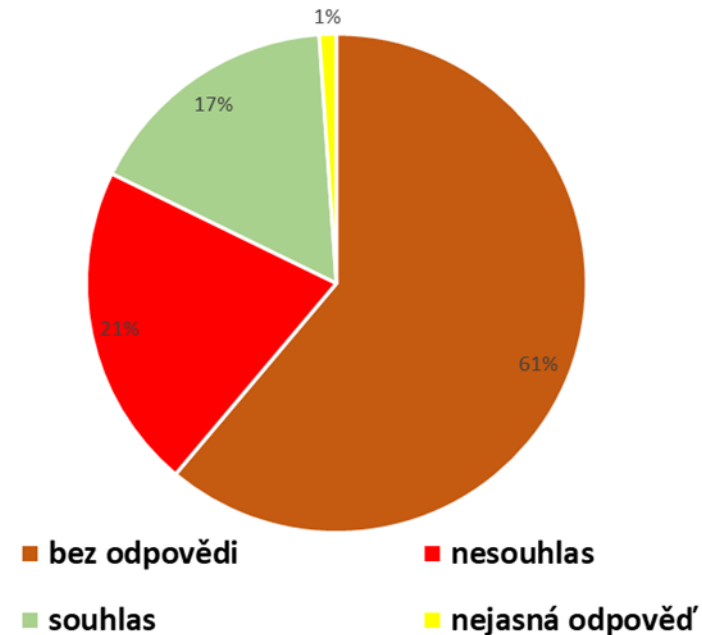

Přehled realizovatelnosti opatření hodnocených v rámci Studie proveditelnosti

- Celkem 8 398 žádostí o vyjádření odeslaných 2 145 vlastníkům,
- odpovědělo 824 vlastníků (38 %), kteří se vyjádřili k 3 265 žádostem (39 %),
- z těchto vyjádření bylo souhlasných 1 398 (17 % z požadovaných stanovisek),
- 93 došlých odpovědí bez jasného stanoviska,
- 659 nesouhlasných stanovisek
- z hlediska odůvodnění nesouhlasných odpovědí jednoznačně převládá „znehodnocení půdy“, následně „nevyjasněný způsob financování realizace a údržby“.

Podíl typu odpovědi vlastníků pozemků

Výsledky studie

Realizovatelná opatření	Počet
Protierozní sedimentační nádrž	10
Odkrytí drénu a jeho úplné odstranění	6
Protierozní mez	6
Zatravnění údolnice	6
Mokřad v dolní části drenážního systému (či v návaznosti na něj) s předřazeným objektem	5
Odváděcí průleh	5
Převody drenážních vod na úrovni podrobného odvodňovacího zařízení	5
Odkrytí zatrubněných hlavních odvodňovacích zařízení	4
Suchá nádrž	4
Svodný odvodňovací příkop	4
Svodný průleh	4
Tůň dotovaná drenážní vodou nebo tůň na drenážní výusti	4
Zatravněný pás	4
Liniová zeleň	3
Revitalizace vodního toku	3
Rozdělovací objekt	3
Biofiltr v návaznosti na drenážní systém	2
Objekt na drenáži typu kořenové čistírny	2
Záchytný - odváděcí příkop	2
Lokální eliminace drénu (části drénu) - zaslepení	1
Regulace na úrovni podrobného odvodňovacího zařízení	1
Regulace odtoku z pramenních jímek	1
Zasakovací drén	1

Realizovatelnost	
kategorie	slovně
1	Lze realizovat
2	Lze realizovat potenciálně
3	Realizace případně možná po dalším jednání
4	Nízká možnost realizace
5	Nelze realizovat

kategorie	počet opatření
1	51
2	35
3	81
4	138
5	732

Závěry – výskyt pesticidů

- malé zemědělsky využívané povodí může být značně zatíženo pesticidy a jejich metabolity
- spektrum pesticidních látek v systému půda, sediment, půdní, drenážní a povrchové vody se liší dle dané matrice a také dle vlastností dané látky.
- v půdách a sedimentech se vyskytují málo rozpustné, silně sorbované látky, zejména glyfosát, jeho metabolit AMPA a některé azolové fungicidy a herbicidy pendimethalin a diflufenican.
- půdní vody obsahují značné množství mateřských látek, včetně látek silně sorbovaných, jako např. fungicid epoxiconazole, který je v půdě velmi perzistentní, ale nepříliš rozpustný ve vodě.

Závěry – vyplavování pesticidů

- drenážní systémy představují významný zdroj vyplavování metabolitů a za určitých okolností i mateřských látek
- podle hydrologických podmínek, pěstovaných plodin a aplikovaných látek se odnos pesticidů pohyboval od **12 do 57 g/ha/rok** z mikropovodí jedné drenážní skupiny a **od 3 do 11 g ha/rok** z celé plochy povodí
- v absolutních číslech představuje roční odnos všech pesticidních látek přibližně **500 g za rok z celého 138 ha** zemědělského povodí
- v drenážním i povrchovém odtoku výrazně převažují metabolity, nicméně v průběhu srážko-odtokových epizod se může vyplavovat také významné množství mateřských látek. Vyplavování mateřských látek je převážně výhradně spjato se srážko – odtokovými epizodami
- výsledky potvrdily důležitost vzorkování v průběhu srážko-odtokových epizod. Bez kontinuálního odběru v rámci SOE by v tomto případě bylo ztraceno 60 - 90 % informací o koncentraci a odnosu mateřských látek.

Závěry – realizace opatření

- V současné době se jeví většina biotechnických opatření jako obtížně realizovatelná
- Otázky, které vyvstaly v průběhu řešení:
 - Možnosti financování realizace opatření
 - Financování údržby
 - Kompenzace případné ztráty produkce pro zemědělce
 - Kompenzace za snížení výměry orné půdy z hlediska vlastníků předmětného pozemku

Děkuji za pozornost

Antonín Zajíček

zajicek.antonin@vumop.cz

Tento příspěvek vznikl s podporou projektu Národní agentury zemědělského výzkumu za podpory výzkumného projektu **QK21010341** „Optimalizace souboru opatření pro zemědělská povodí v rámci procesu pozemkových úprav“

Využitá data byla získána též v rámci projektu Národní agentury zemědělského výzkumu č. **QK1910282** „Možnosti zmírnění dopadů extrémních srážko-odtokových jevů v malých povodích s ohledem na požadavky trvale udržitelného zemědělského hospodaření a produkce ryb“